

A nagyszombati gyógyszerészek artikulusai magyar nyelvű fordítás és az eredeti latin nyelvű szövege

Articuli pharmacopolarum Tyrnaviensium Hungarian translation and the original Latin text

dr. Tuza Csilla* főlevéltáros, dr. Kincses Katalin PhD, docens** dr. Dobson Szabolcs* elnök***

* Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

**Történettudományi Intézet, Koraiújkorai Történeti, Gazdaság- és Művelődéstörténeti Tanszék;

Károli Gáspár Református Egyetem, BTK

***Magyar Gyógyszerésztörténeti Társaság,

tuza.csilla@gmail.hu, kincsesbene@gmail.com, dictum.dobson@t-online.hu

Initially submitted January 15, 2023; accepted for publication April 11, 2023

Absrtact

Perhaps the most important old Hungarian pharmacy-related document of the past decades surfaced in 2022: the “*Articuli Pharmacopolarum Tyrnaviensium*” (Pharmacist regulations of Trnava /a town, now in West-Slovakia, the former Nagyszombat in the realm of the old Hungarian Kingdom. The regulation was issued in 1748 in Latin by Maria Theresa, Empress of the Habsburg Empire and Queen of Hungary. The seller, who Szabolcs Dobson MD bought the Documentum from, was a private individual and was not aware of its content. In Hungary, it was the first regulation issued for a pharmacists’ local community that provided a minute, real, graphic and lively picture of this town’s pharmaceutical professionals and the contemporary therapeutic practice and guidelines. There was a printed document of these regulations published in 1852 by Ferenc Linzbauer in its original Latin version. Ignác Schwarz published the first Hungarian translation in 1894. However, this translation was incomplete and missed about one-third of the original core text. The present study contains the first entire Hungarian wording of the “*Articuli Pharmacopolarum Tyrnaviensium*” prepared by Csilla Tuza and Katalin Kincses.

Kulcsszavak: eredeti dokumentum, gyógyszerészeti szabályzat, Mária Terézia,

Keywords: original document, pharmaceutical regulation, Mária Terézia,

Előszó

2022 nyarán egy magánszemély eladásra kínált fel dr. Dobson Szabolcs számára egy, az eladó által nem ismert tartalmú, latin nyelvű gyógyszerészeti témájú, régi dokumentumot, amelyet dr. Dobson Szabolcs megvásárolt, miután rövid vizsgálat után kiderült, hogy ez az elmúlt évtizedek legfontosabb fellelt magyarországi vonatkozású gyógyszerészeti ősdokumentuma, a Mária Terézia által 1748-ban latin nyelven kiadott **Articuli Pharmacopolarum Tyrnaviensium**, azaz a **Nagyszombati Gyógyszerészek Artikulusai avagy Szabályzata**.

Ez a maga nemében az első, amelyik annak idején a Magyar Királyság területén egy helyi gyógyszerész testület számára került kiadásra, és rendkívül konkrét, plasztikus, való életszerű képet fest Nagyszombat gyógyszerészeti életéről, a kor terápiás gyakorlatairól és elveiről.

A dokumentum borítóját és Mária Terézia aláírásával ellátott utolsó oldalának fényképét alább bemutatjuk.

Ennek a Szabályzatnak ismeretes 1852-ből egy nyomtatott leirata, amelyet Linzbauer Ferenc jelentetett meg (1) és amelynek magyar fordítását Schwarz Ignác adta közre 1894-ben, folytatásokban a Gyógyszerészi Hírlapban (2). Schwarz Ignác magyar fordítása azonban nem teljes; az eredeti szöveg kb. egyharmadát nem fordította le.

A Baradlai-Bársony féle „A Magyarországi Gyógyszerészet Története” című kötetben egy még kivonatosabb ismertetés jelent meg Schwarz Ignác szövegének felhasználásával (3).

A teljes magyar fordítást most, 2023-ban készítette el **dr. Tuza Csilla** és **dr. Kincses Katalin**.

Az alábbiakban közöljük a magyar nyelvű fordítást és az eredeti latin nyelvű szöveget.

Magyar nyelvű fordítás

A nagyszombati patikusok avagy gyógyszerészek artikulusai, amelyeket kegyelmesen megerősíteni kérnek, előzőleg az egészségügyi bizottság meghallgatta, véleményét visszaküldte, így kegyelmesen kihirdették.¹

Mi, Mária Terézia stb. Adjuk tudtul stb. hogy híveink, a bölcs és körültekintő gyógyszerészek, Czechner Antal Ferdinánd, Puff Tamás Ferenc és Pinka József, akik szabad királyi Nagyszombat városunkba tartoznak, bemutatnak és elővezettek Nekünk bizonyos artikulusokat, amelyek ama gyógyszerészek közötti jobb rend fenntartására szolgálnak; és az alábbi tartalommal, latin nyelven íródtak; illő módon és alázatosan kérvén Felségünket, hogy Mi, a fentmondott artikulusokat, az azokban foglaltakat, összességében és egyenként engedni, engedélyezni és elfogadni méltóztassunk, és kiváltságlevelünkben azokat bennfoglalni s beleírni parancsoljuk, és császári-királyi tekintélyünknel fogva azt kiadni, megerősíteni, ratifikálni, és fentnevezett gyógyszerészeknek, valamint eme művészetet a jövőben is gyakorló valamennyi utódaiknak érvényesíteni és megerősíteni méltóztassunk, amely artikulusok tartalma pedig a következő.

Első artikulus

Mivel pedig mindig is azt kell szem előtt tartanunk, hogy a szabad kereskedelmet semmi előírás ne akadályozza, így különösen a gyógyszerész mesterség esetében célszerű arra figyelmet fordítani, hogy minden évben egyensúlyban legyen az elkészítendő és előállítandó gyógyszerek, valamint az árusítandó és eladandó orvosságok mindenkori mennyisége, ezért állítsanak fel annyi gyógyszerterát eme szabad királyi városban, amennyire csak szükség lenne; így tehát csupán csak annyi világi gyógyszerterát működhet, csak annyit tűrhetnek meg eme Nagyszombat városban, amennyi mind a közösség, mind az egyének igényeire és hasznára szükségeltetik.

Második artikulus

Egyetlen gyógyszerész sem alapíthat vagy vásárolhat gyógyszerterát vagy kaphat másmilyen jogcímen működési engedélyt és jogot, kivéve, ha előbb a város kinevezett orvosa vagy más orvosi végzettségű

¹ A rendelkezés kiadásának történeti előzménye: A nagyszombati patikusok: Czechner Antal Ferdinánd, Puff Tamás és Pinka József készített egy beadványt, amelyben a „Nagyszombati gyógyszerészek szabályzatának” megerősítését kéri Mária Terézia királynőtől. Mindhárman a városi tanács tagjai is lehettek. Halmi János szerint ez az első ismert adat, amely gyógyszerészi közösségre vonatkozik hazánkban. Czagány István: Magyarország barokk patikái. *Communicationes Historiae Artis Medicinae*, suppl. 9–10. (1977) 99. Ez a jelek szerint meg is történt, az 1748. évi, itt következő statutum valószínűleg az első nem céhes keretek között zajló – patikusvizsgát rögzítő magyarországi forrás.

személy elégségesen le nem vizsgáztatja, hogy vajon alkalmasan eleget tud-e tenni a gyógyszerészi kötelességeknek, és ügyesnek bizonyul-e; és a városi fizikus vagy más orvos személy előtt leteendő vizsgát két polgári gyógyszerész jelenlétében kell letenni, akiket a szenátus fog hivatalból kijelölni; és senki se bocsáttassék eme vizsgára, kivéve, ha igazolni tudja, hogy becsületes szülőktől származik, és inaséveit kötelezően kitöltötte, ezen kívül a szent római katolikus valláshoz tartozik, a vizsga letétele után pedig a vizsgázó elégségesen elismeri és kijelenti, hogy kötelezi magát a polgárjog elnyerésére.

Harmadik artikulusz

A letett és bevégzett vizsga után (amint az előbb elmondtuk), midőn a vizsgázó jó gyógyszerésznek bizonyult, meg kell esküdni, hogy mindenben engedelmességgel fog a magisztrátusnak és a városi fizikusnak, hogy mesterségében minden betegnek, úgy gazdagoknak, mint szegényeknek a hasznára lesz, minden bajukban szorgalmasan gyógyítja őket, az előírt artikuluszokat szem előtt tartván, frissiben elkészíti az orvos által felírt orvosságot, az orvosságok általánosan előírt árát a helység magisztrátusa büntetésének terhe mellett nem változtatja meg, sem a közösség vagy a magánszemélyek kárára semmilyen módon nem lépi azt túl, tartózkodik a betegek bármiféle gyógyításától és nem hágia át hivatásának meghatározott egészségügyi határait. Egyebekben szabad lesz neki műhelyében előállítani úgy izzasztó, mint hashajtó szerket, és más biztonságos gyógyszereket, de higany-, arzén-, és antimontartalmú gyógyszereket, erős purgáló szereket és hasonlókat, amelyeknek félelmes hatásúak lehetnek, súlyos büntetés terhe mellett semmiképpen ne alkalmazzon; a továbbiakban mindenben törekedjen arra, hogy az alábbiakban előadott artikuluszokat mindösszesen és egyenként is szorgalmasan, hűségesen és becsületesen megtartsa, minden veszélyeztetés nélkül teljesítse feladatát, és egyesével is esküt tegyenek arra, hogy az orvos tudta nélkül ártalmas és mérgező, abortuszt vagy menstruációt elősegítő szereket okozó gyógyszereket nem árul, vagy nem ad oda; a mérgező szereket pedig ama gyógyszerértárvetető a nála tartott kulccsal elzárja, és nem adja át egyik emberének sem; a vizsgázónak pedig letett vizsgájáról igazolást kell kapnia, hogy tudását a bíró és a magisztátus előtt, akik jogszolgáltatásának ezentúl alávetetik, illően demonstrálta.

Negyedik artikulusz

A gyógyszerészek ügyes, a mesterségben járatos, szorgalmas és józan életű és amennyire lehetséges, katolikus legényeket tartanak, köteles gondoskodással figyeljenek rájuk, nehogy hibát vagy tévedést vétsenek; ezért senkit sem vehetnek fel vagy mozdíthatnak elő, kivéve, ha ama helységben jó életéről és erkölcséről bizonyítványt tud előmutatni. Mivel pedig a segédek gyakori váltakozása mind a gyógyszerésznek, mind a pácienseknek időnként károkat okozhat, a legény vállalja el, hogy bizonyos ideig szolgálni fog; ha pedig úgy életvitelében, mint mesterségében rossz példát mutatna, az olyasfélét a gyógyszerész a megbeszélte idő lejártá előtt (még ha a szerződés szerint szolgálnia is kellene), elküldhesse és egy hozzértőt felvehessen, és az ilyesfajta hanyagságról (ha esetleg a hanyagság, a legény hozzá nem értése miatt valamely páciensnek sérelme történne), számot adjon.

Ötödik artikulusz

Annak az inasnak, aki eme gyógyszerészmesterséget óhajtja tanulni, tisztességtől kell származnia, a római katolikus hitet kell gyakorolnia, a latin nyelvben jártasnak kell lennie; köteles inaséveit kitötenie, amely öt évig tart; de ha valamely inas veleszületett kiválóságánál fogva eme mesterséget már régebb óta gyakorolja, akkor ama öt évet nem kell teljesen kitötenie; hasonlóan kevésbé szigorúan érvényes az öt év a gyógyszerészek fiaira, akik az orvosi tanulmányokat már régebb óta gyakorolják, amennyiben eme mesterségben óhajtának tovább tanulni.

Hatodik artikulusz

Ha egy gyógyszerésznek elkövetkezik az utolsó napja, özvegye addig, míg özvegyi állapotában megmarad, gyakorolhatja a mesterséget; de csak ama feltétellel, hogy egy alkalmas és a mesterségben járatos, a városi orvos által megvizsgált, katolikus legény mentorként áll mellette, oly módon, hogy erről esküt tenni köteles legyen; ugyanez legyen abban az esetben, ha az örökös a mester fia, és mestersége tanulása, vagy tapasztalatszerzés céljából más helyen tartózkodna.

Hetedik artikulusz

A gyógyszerézmesterség alkalmas, ügyes és tapasztalt férfit igényel, akinek nemcsak józanságra és különféle erényekre kell törekednie, hanem az övéit is erre rávenni és a részegeskedéstől megőrizni köteles, nehogy a páciensnek a gondozásában, az egészségében valamit elrontsanak; így ezeket a dolgokat illetőleg nemcsak a gyógyszerészek, hanem a városi tisztiorvos,² valamint a magisztrátus is vigyázzon arra, hogy minden mulatozás és tivornyázás telejsséggel megszüntessék, és ha a kegyesen és szelíden megintett személy nem javulna meg, illő módon büntessék meg, sőt, ha ez sem használ, zárják be annak gyógyszerétárát.

Nyolcadik artikulusz

A gyógyszerész ne csak arra törekedjen, hogy üzlete avagy a patikája hibátlan, tiszta és kosztól mentes legyen, hanem hogy elégséges, jó és friss anyagokkal szolgálhasson, hogy amiért a pácinesek fizetnek, az ne legyen veszteségükre; és ha valamely gyógyszerésznek valamiben hiánya lenne, azt szerezze be a másiktól, és ha a másiknak sincs belőle, a receptet felíró orvosnak jelezze, hogy azt mással pótolja és mást írjon fel; ilyen esetekben a gyógyszerész nem bízhat saját meglátásban, és nem követheti azt.

Kilencedik artikulusz

A gyógyszerész semmilyen orvosságokat ne keverjen, különösen ne terjéket vagy mithridatiumot, vagy olyat, amelyet a tartósság végett gyorsan kell elkészíteni, kivéve az orvos rendelésére és jelenlétében, de máshogy ne készítse el, csak ahogyan a Bécsi Diszpenzatórium engedi, hasonlóan elektáriumokat, conservákat és confectiókat saját nyeresége céljából semmiképp se mézzel, hanem jó minőségű cukorral készítse, minden egyszerű összetevőt, amelyet használatba vesz, lehetőleg válogasson meg, amikor vásárol.

Tizedik artikulusz

Mivel minden páciens jóléte érdekében fontos a testének kiürítése, erre való egyszerű és összetett hashajtó szereket, amelyeket válogatott anyagokból készítenek, minden patikában napi használatra tartsanak, a különböző anyagokat, mint a gyógynövényeket, gyökereket, növényi kérgeket, virágokat, magvakat és más hasonlókat kellő időben szerezzenek be, ugyanígy az egyszerű és összetett vízféléket, a desztillált vizet előírás szerint alkalmas, tiszta és sértetlen edényekben tárolják, és gyakran, de legalább havonta egyszer a gyógyszerész vizsgálja felül ezeket, a célból, hogy a hosszú tárolás miatt erejüket veszítettéket pótolják, a rosszat pedig elkülönítsék és kidobják, a további használatból eltávolítsák; tudniillik, hogy a jó gyógyszert más frissel ne keverje össze, és ama gyógyszerész az előírt formulát készítse el, hogy a páciens számára hasznos legyen; továbbá minden gyógyszert, amelynek összetevői különböző desztillált vizek, szirupok és más, fentmondott hasonló dolgok, és amelyeket megőrzésre készítenek, tartozik a gyógyszerész kellő időben frissíteni és megújítani, az időt, vagyis a napot, hónapot és évet, amikor készült, szorgalmasan jegyezze fel, hogy ki lehesen számolni, meddig őrzi meg ama gyógyszer az erejét;

² Nagyszombatban viszonylag korán, bizonyíthatóan már a XVII. század közepétől (1649) volt tiszti orvosa. Vö. Magyary-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből. III. kötet. Budapest, 1931. 453. (1630. sz.)

ezért a betegeknek semmiképpen sem adhatnak elavult és hatástalan gyógyszereket, amelyek könnyen ártalmukra lehetnek.

Tizenegyedik artikululus

Mivel felettebb szükséges desztillált gyógyszereket készíteni, és különleges tudás, munka és igyekezet nélkül nem készíthetők el, különösen azok, amelyek összetettek, az ilyesféle gyógyszereket ne az inasok, hanem a mesterségben jártas legények vagy maga a gyógyszerész készítse el; ők a nem romlott, friss összetevőket megfelelő folyadékkal kezeljék és erjesszék; és az erre használatos edényeket gondosan tisztítsák meg, és mossák ki, és olyan erős tűznek tegyék ki, amelyet a desztillálás művészete megkíván, és a szükséges erő, aroma és illat előáll; mivel pedig az egyszerű desztillált vizeket a betegség napjaiban nagy mennyiségben fogyasztják, nevezett gyógyszerész a kellő időben elegendő mennyiséget állítson elő, nehogy hiány keletkezzék belőle, és száraz, erőtlen, és hatástalan gyógyfüvekből legyen kénytelen elkészíteni a desztillált vizet, hogy előfordulhat, hogy a kellemetlen és visszataszító szag miatt teljesen más hatást ér el, és a betegnek nagyobb kárára, semmint javára szolgálna.

Tizenkettedik artikululus

Minden egyes gyógyszerész köteles legyen arra, hogy a mindennapi, általában használt gyógyszerek mellett tartson ritkábbakat is, különösen unicornis szarvát, bezoárt, margaritist, korallokat, lapis de Goát, és más anyagokat, összetett vizeket, mint aqua apoplectica, epileptica, cordialis, asthmatica, hysterica, cinnamomi stb., hogy szüksége esetén a betegek gyorsan rendelkezésére bocsássa.

Tizenharmadik artikululus

És mivel a terjék és a mithridatum igen nemes és felettebb egészséges, a gyógyszerertárban mindig fellelhetőnek találtsák, mivel nemcsak ellenméregként használható, hanem más betegségeket is gyógyít, így figyelni kell arra, hogy emiatt gyakran csalnak vele és becsapják az embereket, különösen a külföldi, főleg pedig a turóci kereskedők, és a valódi és jó minőségű terjék és methridatum helyett romlottat árulnak, hogy így olcsóbban adják el; és hogy ennek gátat vessünk, a jövőben ilyesféle terjéket és methridatumot csak úgy árulhatnak, ha a városi fizikus³ azokat alkalmasnak és hitelesnek találta, ama külföldi kereskedők pedig soha semmikor, sem a vásáron kívül, sem a vásár idején ilyen dolgokat elkobzás terhe mellett árulniuk ne legyen szabad, és a magisztrátus⁴ is vegyen részt az eladás megakadályozásában; a gyógyszerészeknek pedig szintén tilos legyen sósavat, salétromsavat és hasonló vizes oldatokat a turóci kereskedőktől vásárolni, ezért a magisztrátusnak és a városi orvosnak kötelessége legyen, hogy felügyeljék, és különösen a felülvizsgálatok alkalmával vizsgálják meg, honnan származik a gyógyszerész terjékje és methridatuma, és törvényes módon készítették-e el, és ha nem lehet elégségesen bebizonyítani, hogy az ilyesféle terjék velencei vagy más hiteles fajta lenne, akkor ama gyógyszert betiltják és elkobozzák; eme tilalom azonban nem érinti azokat, akiknek a királyi udvartól kiváltságuk van rá, hogy a terjéket és a mithridatumot különleges úton szerezzék be, ezek a hűséges és lelkiismeretes férfiak pedig mutassák be azt, és bizonyítsák be, hogy hiteles, és a városi fizikus által bevizsgált és kipróbált terjéket és methridatumot vásároltak.

Tizennegyedik artikululus

Valamely gyógyszerész köteles, ha nem is minden gyógyszer, de a legfontosabbak elkészítésénél jelen lenni, és ne mindig a legényére bízni azt, ezért amennyire lehet, mentesítse magát a polgári hivataloktól, hogy minél jobban felügyelhesse a patikáját, de ha valamely gyógyszerész a közjó érdekében mégis

³ A városi tisztiorvos egykorú elnevezése.

⁴ Értsd: a városi előjárók.

polgári hivatalt vállalna, keressen maga mellé egy alkalmas, tapasztalt és szorgalmas legényt, akire rábízhatja a patikát.

Tizenötödik artikulus

Jóllehet az Isten a jótékony hatású gyógyszereket az emberiség jólétére teremtette, a tapasztalat azt mutatja, hogy némely rosszakaratú emberek használatában az ásványok, de különösen a mérgező szerek bizonyos halandók megsemmisítésre szolgálhatnak. Ugyanis nem ritka, hogy a méreggel elkövetett, nem szándékos gyilkosság, váratlan haláleset, sok esetben a mérget áruló hanyagsága miatt következik be, véletlen vásárlás útján; és ezért minden időben a mérgeket tartalmazó gyógyszerek árusítása a legnagyobb óvatossággal történjék, és bizonyos súlyos büntetések terhe mellett a méregeket igen jól őrizték, nehogy valakinek az élete vagy egészsége veszélybe kerüljön, ama gyógyszerész, vagy a patika vezetője a mérgező gyógyszereket, mind az ásvány, mind a növényi eredetűeket, úgy mint az arzént, a sisakvirágot és sok más hónapról hónapra adják elő és mutassák be, abból a tanult orvos formulája szerint, amelyet az bizonyos okokból rendelt, használjon, azokat jól rejtse el és őrizze; vizsgálják meg, hogy [a mérgeket] arra az egy alkalomra, és soha nem más használatra megfelelő mértékben adják-e ki; nagy gondot viseljenek arra, nehogy akadjon olyan legény, főként ne tapasztalatlan inas, aki azt használni vagy eladni merészelné; ezért a patika vezetője vásárláskor a vásárló személynek, különösen ha patkányok vagy egerek megölésére használt arzént vesz, a legritkábban se adjon ilyesmit bizonyosság vagy a vásárlás okának ismerete nélkül; és ha valaki magának vesz ilyesmit, a legkörültekintőbben járjon el. Lehetséges, hogy ötvösök vagy más mesteremberek arzént, higanyt vagy egyéb mérgező, a munkájukhoz szükséges anyagot kérnek, amelyet nem az orvos rendelt el; ilyenkor a gyógyszerész az okokra gondot viseljen, és mindig szorgalmasan derítse fel, milyen célra vásárolnak mérgeket, hasonlóképpen, ha a vásárló gyanús lenne, vagy rosszakaratú embernek látszana, és megtagadja annak elmondását, miért kér mérget, azonnal értesítse a helyi magisztrátust vizsgálat céljából, és nemcsak azt köteles megkérdezni és feljegyezni, mi a vásárló neve, hanem azt is, hogy hol és kinél lakik, milyen természetű, milyen az arca, milyen ruhát hord, továbbá hogy milyen és mennyi mérget vásárolt, mi célból, mely napon és évben, s mindezt akkurátusan írja be a könyvébe, azt is, hogy fizetett-e, vagy sem, mindezt pedig azért, hogy vizsgálat esetén minden szükséges adat rendelkezésre álljon, s így az igazság napvilágra kerülhessen; mindezt pedig a császári-királyi általános parancsok tartalma szerint kötelesek a gyógyszerészek különösen szem előtt tartani, és megfogadni.

Tizenhatodik artikulus

A borbélyok és a fürdősök mindenben kövessék a császári-királyi, valamint a helytartótanácsi rendeleteket, nehogy a szakmájukhoz kevésbé tartozó dolgokba avatkozzanak, hanem amire megesküdték, és a nekik adott privilégiumokban felsorolt sebeket kezeljék, és csakis amit tanultak, és amely dolgokhoz értenek, és hivatásukban szabadságuk van rá, azt gyógyíthatják, ezért semmilyen orvosságot (kivéve azokat, amely a sebészethez tartozik, vagyis tapasztokat, kenőcsöket, gargalizáló szereket, fisztulás sebekhez való folyadékokat és hasonlókat) ne készíthessnek a gyógyszerészek előjogának sérelmére vagy kárára, és legkevésbé se legyen szabad belsőleges orvosságokat a házukból kivinni és osztogatni.

Tizenhetedik artikulus

Hasonlóképpen a szülésznők, szoptatós dajkák, női segítők, dajkák, és hasonlók súlyos büntetés terhe mellett tartózkodjanak a belsőleges gyógyszerek alkalmazásától és használatától, és csakis olyanokat használjanak, mint például mandulaolajat, édes mannát, házi beöntéshez használ szereket és más hasonlókat, amelyek terhes nőknek és gyermekeknek való könnyű orvosságok, és amelyeket veszély nélkül lehet adni; azok a különböző gyógyszerész-, borbély és fürdőslegények és kontárok pedig, akik a

házukban készítenek és pénzért árusítanak orvosságokat, sőt, azokat alkalmazni is merészelik, azoktól [az orvosság] elkoboztassék, és a város bírása és magistrátusa elé vigyék, ahol illendő büntetést kapjon.

Tizennyolcadik artikulusz

Ha a gyógyszerész megfigyeli, hogy az orvos a felírt receptben az adagolást vagy az összetevőket figyelmetlenségéből vagy hanyagságból elrontotta, ne szólja le és ne tegye azt közhírré, és ne is javítsa ki az orvosságot saját tudása szerint, hanem értesítse az orvost a hibáról, és ne készítse el előbb az orvosságot, vagy ne keverje össze és ne adja ki, hasonlóképpen a gyógyszerész, ha hiba történne az orvosság készítésében, de az nem lenne nagy jelentőségű, szintén megértésben részesedjék, ne panaszozzák be, hanem szelíden figyelmeztessék, ha pedig nagy tévedés történne, azt jelentsék a városi orvosnak, aki egy másik gyógyszerésszel egyetemben ama ügyben az előzmények kegyes feltárásával vizsgálódják, és a feltárt ügyben szükség szerint intézkedjenek.

Tizenkilencedik artikulusz

Habár a Bécsi Diszpenzatórium az, amely a császári-királyi parancs értelmében eme helységben már jó ideje használatos, és kipróbálnak és alkalmasnak találtak, és a gyógyszerészek készítményeiket minden évben a napi használatra e szerint készítik el és állítják össze, de amennyiben ebből a készítményből egy adott évben alig vagy semmi sem fogy, megengedtetik, hogy ama orvosságból kevesebbet készítsenek, így azok mindig frissek lesznek, és ama gyógyszerész költségeket takarít meg, és a pácienseknek is jó minőségű és friss orvossággal szolgálhat.

Husadik artikulusz

Továbbá a patikusok az olyan semleges sókat, mint például az arcanum duplicatumot, a tartarum vitriolatumot és mindazokat, amelyeket égés útján állítanak elő, mint például a sal absinthii, cardui benedicti, centaurei stb. és hasonlókat, soha ne vásárolják kereskedőktől, hanem illő módon maguk készítsék el azokat a célból, hogy a lázas betegségek kezelésében kellő hatást érjenek el, de semmiképpen se használjanak beszáradt, romlott sókat, mert megtörténhet, hogy a lázat nem gyógyítják kellőképpen, vagy más esetben, hogy extrém erős lázellenes hatása lesz.

Huszonegyedik artikulusz

Így tehát az ásványokkal, amelyeket általában kémiai úton virágokkal, kénnek, olajokkal, alkohollal, sókkal készítenek el, a legnagyobb szorgalommal járjanak el; a gyógyszerész ne vásárolja a nyers ásványokat valamely tudatlan személytől vagy jött-menttől, főleg pedig ne engedje, hogy ilyesfélék készítsék azt el, hanem a laboratóriumában maga, vagy segédje készítse el, teljes odaadással.

Huszonkettedik artikulusz

Mivel pedig a gyógyszerész mesterség polgári foglalkozás, ezért egyedül csak a gyógyszerészek élhetnek ebből, és senki más, [polgárként] viselniük kell az adókat és a közterheket, ezért a jövőben ily módon a Magyar Királyi Helytartótanács 1748. április 2-án kiadott rendelete szerint, hogy ama polgári gyógyszerészeknek ne essen sérelme vagy kára, minden egyes egyházi testületnek, úgy világiaknak, de különösen a Jézus-társaságnak megtiltatik és betiltatik a patikáikban minden orvosság árusítása, vagy kiadása, de ama jezsuita gyógyszerészek saját használatukra szükség szerint készíthetnek ilyesmit.⁵

⁵ Nagyszombatban a jezsuiták 1636-ban nyitották meg patikájukat. Ún. laikus testvéreknek hívták azokat, akik a patikát működtették. ugyanakkor az egyetemnek saját patikája és patikusa volt (1636-os adat). Az egyetem patikusai mindig laikus testvérek voltak. A nagyszombati jezsuita patikusokra vonatkozó kitétel a jezsuiták és a magistrátus két évszázados szembenállására utal, melynek az volt a gyökere, hogy a Pázmány Péter el akarta érni, hogy a nagyszombati ispotályban jezsuitákat alkalmazzanak, melyet a város a saját fennhatósága megsértéseként értelmezett,

Huszonharmadik artikulusz

A terjék-árusok, gyökerekkel kereskedők, húgykő-metszők, vásári gyógyítók és javasasszonyok, úgy a magán, mind a nyilvános ovosságok és purgáló szerek árusításától büntetés terhe mellett eltiltatnak, se a vásárokon, de a házaknál ilyet ne áruljanak.

Huszonnegyedik artikulusz

Azokat a gyógyszerészeket, akik gyökerekkel, növényekkel, virágokkal és hasonlókkal foglalkoznak, a városi fizikus két tanácsos és két gyógyszerész jelenlétében, a gyógyszerész költségén minden évben tartozik felülvizsgálni, és ahol hiba találtatnék, vagyis a szereket nem elég tisztán, rendesen és jó körülmények között őriznék, azt javítsák ki; minden egyes gyógyszerészt alaposan, ahogyan a szokás és a szükség előírja, úgy vizsálják meg, ha egyben s másban hibát vagy hiányosságot lelnek, azt nagyon pontosan javítsák ki, a megromlott és lejárt, használatra kevésbé alkalmas szereket kobozzák el, és dobják ki.

Huszonötödik artikulusz

Mivel ez a szabályozás mindenkinek, úgy gazdagnak, mint szegénynek, a gyógyszereket használóknak a javára szolgál, ezt szabad királyi Nagyszombat városában pontosan figyelmezzék, mindenben ahhoz igazodjanak, és ama szabályozás egyetlen részében se térjen el a Magyar Királyi Helytartótanács rendeletétől.

Huszonhatodik artikulusz

Mivel a közterhek viselésében mindenben arányosságra kell törekedni, hogy a gyógyszerészek között kölcsönös harmónia uralkodjon, szükséges, hogy az orvos az előírt formulát illetően a páciensnek ne rendelje el, és ne utasítsa, ne beszélje rá, hogy hová menjen, hanem a páciens teljes egészében szabadon dönthesse el, [mely patikába] megy.

Huszonhetedik artikulusz

A cukrászoknak, boltosoknak, és különösen a kereskedőknek a legszigorúbban és súlyos büntetés terhe mellett tilos porokat, terjéket, liktáriumokat, olajokat, alkoholféléket, kenőcsöket, morsulákat, tabulákat és más, olyan készítményeket árulniuk, amelyeket csak a gyógyszerész készíthet, kivéve olyan egyszerű anyagokat, mint például: rhabarbarum, sal amarum, folia sennae, scammonium, colocynthis, agaricus, jalappa, euphorbium, gummi guttae, hermodactilus, mechoacana alba, resina jalappae, semen cathaputhiae, grana tgalia, tocognidium, mercurius dulcis, magnesia alba, tartarus emeticus, radix ipecacuanhae, vitrum antimonii, továbbá az egyszerű és összetett vizek, összetett porok, pilulák, sók, decoctumok és infusumok, szirupok, kenőcsök és más készítmények, amelyek nem tartoznak a gyógyszerész illetékességébe, de ne bízzák azt a véletlenre és egyáltalán ne desztillálják vagy készítsék azokat az otthonukban; az ilyen kereskedőknek pedig súlyos büntetés terhe mellett megtiltatik, hogy mérgező ásványokat és készítményeket, különösen pedig mercurius praecipitatus-t és sublimatus-t árusítani merészellenek, és a haszon reményében (miként az már sok esetben megtörtént), ne tegyék ki magukat veszélyeknek; ellenben, tekintettel arra a sok jó dologra és gyarapodásra, amelyeket a fent mondott gyógyszerészek biztosítanak, ama gyógyszerész polgárok saját indíttatásukból és elhatározásukból ígértet tettek Ófelsége és a magisztrátus, valamint a választott polgárok színe előtt, hogy

---

igyekeztek elejét venni a jezsuiták befolyásának. Vö. Magyar-Kossa i. m. 252. o. (972. sz.); 336. (1211. sz.); 351. (1270. sz.) A nagyszombati egyetemi patikára lásd elsőként: Bársony Elemér: A magyarországi gyógyszerészet története. I. kötet. Budapest, 1930. 207. Átvette: Czagány: i. m. 91.

a saját maguk között tett szabályok, a városi orvos előírásai és az ispotály és kórház⁶ felügyelője rendelkezései szerint a szükséges gyógyszereket a kóborlók, az ispotály és a kórház betegek számára minidig, és minden időben ingyenesen rendelkezésre bocsátják és átadják.

Mi tehát az említett szabad királyi Nagyszombat városában működő, fent nevezett gyógyszerész polgárok a fenti módon Felsőgünknék tett alázatos kérését kegyelmesen meghallgattuk, a fentmondott artikulusokat kiváltáslevelünkbe belefoglalni és beleírni kegyesen elrendeltük, amiként az belefoglaltatott, teljes tartalmával és záradékaival, minden összes és egyes mondatával, boldogan és hálásan elfogadván azt, császári-királyi tekintélyünknel fogva elfogadjuk, megerősítjük és ratifikáljuk, kegyesen megerősítjük ama gyógyszerészek, valamint utódaik és örökösök részére; sőt, elfogadjuk, megerősítjük és kiadjuk (mások előjogának sérelme nélkül). Teljességgel fenntartjuk magunknak a lehetőségét, hogy ama fentemlített artikulusokat részben vagy egészben megváltoztassuk vagy eltöröljük, amely okból kiadjuk jelen, magyar királynőként használt titkos függő pecsétünkkel megerősített kiváltáslevelünket. Kelt, Bécs városában, 1749. február 17-én.

Eredeti latin nyelvű szöveg

Apothecariorum seu pharmacopolarum Tyrnaviensium Articuli pharmaceutici / pro clementer fienda eorundem confirmatione exhibiti, audita praevis sanitatis Commissione, pro danda penes eorum remissionem opinione, benigne communicantur.

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus etc.: Quod pro parte Fidelium nostrorum prudentum, ac circumspectorum civium pharmacopolarum, Antonii quippe Ferdinandi Czechner, Thomae Francisci Puff et Josephi Pinka, in libera et regia civitate nostra Tyrnaviensi degentium et commorantium exhibiti sint Nobis, et praesentati certi quidam articuli pro meliori inter eosdem pharmacopolas servando ordine concinnati, et latino idiomate conscripti tenoris infrascripti; supplicando Majestati nostrae debita cum instantia humillime, quatenus Nos praenotatos articulos, omniaque et singula in iisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, literis Nostris privilegialibus inseri et in scribi facientes, autoritate nostra Caesareo-Regia approbare, roborare, ratificare et pro antelatis civibus pharmacopolis, ipsorumque in artis hujus exercitio successoribus universis valituros, benigne confirmare dignemur; quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum.

Articuli

Primo: Quemadmodum eo semper respiciendum esset, ut liberum commercium, nullisque limitibus circumscriptum servetur, ita etiam praecipue in arte pharmaceutica eo omnem nervum intendere oportet, ut cum necessaria annua recens conficiendorum, ac comparandorum pharmacorum quantitate distractio, ac venditio medicamentorum aequilibrium habeat, adeoque tot apothecae, quot in qualibet civitate necessariae sunt, erigantur; itaque deinceps totum taxat civiles apothecae in libera hac et regia civitate Tyrnaviensi serventur, toleranturque, quot tam pro publica, quam et privatorum necessitate ac utilitate necessariae fuerint.

Secundo: Nullus pharmacopoeorum apothecam erigendi aut erectam emendi, vel alio quocunque titulo aquirendi licentiam, et jus habeat, nisi iisdem prius per ordinarium Physicum civitatis, aut ipsam Facultatem medicam sufficienter, an nempe aptus, et gerendo pharmacopoei muneri par sit, examinetur,

---

⁶ Nagyszombatban a városi kórházat nevezték ispotálynak a kora újkortól, a megfogalmazás arra utal, hogy az intézménynek egyrészt kórház, másrészt – hasonlóan a többi ispotálynak nevezett intézményhez – szegényház funkciója volt.

habili etque inveniatur; atque hoc examen per praememoratum Physicum civitatis vel Facultatem, medicam aliquando introducendum, coram duobus pharmacopoeis civilibus, praesentibus etiam magistratualiter exmittendis Senatoribus instituatur; neque ullus ad hoc examen admittatur, nisi edocere possit, quod ab honestis parentibus natus sit, et tyrocinium debite superaverit, insuperque sanctae religioni romano catholicae addictus comperiatur, peractoque examine, et in eo dem subsistens, per examinantemque pro sufficiens agnitus et declaratus con civilitatem assumere obligetur.

Tertio: Peracto (ut praemissum est) examine, et comperto, quod examini natus bene versatus apothecae praeesse possit, idem jurare debet se Magistratum tui et Physico civitatis omnem reverentiam, obedientiamque praestitutum, sua quoque arte universis, praecipue vero aegrotantibus divitibus aequae ac pauperibus profuturum, omnique diligentia curaturum, ut singulos praescriptos sibi Articulos observet, medicamenta a medicis praescripta praeparet, ac recentia administret, et communem medicamentorum taxationem sub poena eatenus per loci magistratum dictanda indubie observet, neque cum agrario publico, aut privatorum in his quoque modo excedat, a curationibus morborum qualiumcunque absteat, nec professionis suae limites praesistentibus medicis transgre diatur. In reliquo licitum ipsi erit petentibus lenia tam sudorifera, quam la Xantia, aliaque secunda medicamenta ex officina sua distrahere, mercurialia autem, arsenicalia, antimonialia, purgantia acriora et his similia de quibus metus aliquis subversari valeret, sub gravi animadversione nullatenus vendet; caeterum in eo omnem suum conatum impendat, ut omnes, et singulos inferius enarrandos Articulos diligenter, fideliter et honeste, ac sine omni periculo adimpleat, singulariter vero quilibet sub juramento admonendus est, ne pariter absque scitu medici nociva et venenosa, abortum item causantia et menstruationem procurantia pharmaca vendere, aut gratuito dare praesumat; a venenosisque materialibus ipse patronus clavim apud se asservare debeat, et neque ulli ex hominibus suis admanuare audeat; porro examinato, testimonium peracti examinis praebeatur, ut is Judici aut Magistratui, cujus Jurisdictioni antea et nunc subesset, idem remonstrare valeat.

Quarto: Pharmacopoei, habiles, in arte versatos, diligentes et sobrios solum in quantum fieri poterit catholicos servent, debitamque eorum curam gerant, ne erroris aut defectus quidpiam occurrat; idcirco nullum assumant, aut promoveant, nisi ab eo loco in quo serviebat bonis vitae, morumque te stimoniis provisus advenerit. Cum autem frequentior sodalium mutatio et apothecae, et patientibus non levia damna adferret, aliquo tempore servitia se gesturum sodalis spondeat; si vero idem, tam suae vitae quam artis mala specimina dederit, pharmacopoeus talem nulla praehabita ratione temporis (tametsi eundem juxta initum pactum servare oportuisset) illico dimittere et aptum assumere debet, atque hoc neglecto pharmacopoei (si fors per negligentiam, aut imperitiam sodalium, cuidam patienti damnum inferretur) facti rationem dabunt.

Quinto: Quivis tyro, qui artem hanc pharmaceuticam addiscere cupit, is, ut ab ingenuis parentibus natus sit, fidemque romano-catholicam profiteatur, ac linguam latinam calleat, necessum est; tyrocinium vero suum per spatium quinque annorum debite adimplere tenetur; sin autem quispiam tyronum natali excellentia artem citius assequeretur, cum tali quoad annum quintum, non tamen ultra dispensari potest; interim hocce per quinque annos subeundum tyrocinium sensu riguroso non cadit in pharmacopoeorum filios, qui studio me dico aliquamdiu jam dediti, artem hanc addiscere volunt.

Sexto: Si quis pharmacopoeus civilis supremum obiret diem, ejus relictas viduae tamdiu, quamdiu permanserit vidua, ars exercenda conceditur; hac tamen ratione, ut idoneus et bene in arte versatus, Physicoque pro examine praesentatus catholicus sodalis provisorio modo, juramento desuper deponendo obstrin gendus, eidem substituatur; idemque fiat etiam in casu, quo filius haeres huic arti addiscendae operam dans, aut majoris experientiae gratia alibi eandem exercens superesset.

Septimo: Pharmacopoea ars: ingenuum, habilem et expertum virum exigit, quem non tantum sobrietati, caeterisque virtutibus studere, verum suos adhortari, et ab ebrietate custodire oportet, ne idcirco patientibus in cura, valetudine quidpiam decedat; porro et in similibus non tantum pharmacopoei, ac ipse ordinarius Physicus, sed et magistratus invigilent, ut omnis commessatio, et potatio nimia aboleatur, et benigne ac severe admonitus, si non destiterit, justo etiam modo puniatur, imo tali, qui se non emendaret, apotheca quoque interdicatur.

Octavo: Ut quisque pharmacopoeorum non tantum in id incumbat, ut or ficinam, seu apothecam suam illibatam, mundam et a sordibus alienam, verum etiam sufficientibus, bonis et recentibus materialibus instructam servet, nec quid pro quo patientibus suppeditare praesumat, ne patientibus jactura inferatur; si autem alicui ex pharmacopoeis quidpiam deficeret, id ab altero sibi com modet, si vero nec alibi quidquam habere posset, medico qui formulam ordi navit, significet, ut aliud substituere, et ordinare possit; ipse vero pharmaco paeus in similibus iudicio suo non confidat, sed neque idipsum sequatur. **Nono:** Pharmacopoei nequaquam compositiones medicamentorum utut vocentur, praesertim vero teriacam, mithridatium dispensent, et quae etiam pro conservatione nonnihil citius confici debent, absque ordinatione et praesen tia medici praeparent, sed nec aliter conficiant, quam in dispensatorio Vien nensi praecipitur pariformiter electuaria, conservas et confectiones lucri privati causa nullatenus cum melle, sed cum bono sacharo conficiant, omnia porro simplicia ingredientia selectissime ut fieri potest emantur, atque in usum vo centur.

Decimo: Quoniam plurimum saluti patientum intersit alvum evacuare, hinc purgantia simplicia et composita ex selectis ingredientis praeparata pro quotidiano usu in pharmacopoliis servantur, variaque Simplicia, ut sunt herbae, radices, cortices, flores, semina, aliaque id genus debito tempore emantur, ipsaeque Aquae simplices et compositae, ac destillatae cum succis suis lege artis idoneis mundisque vasis ne corrumpi possint, conserventur, et frequentius, id que ad minus omni mense ab ipso pharmacopoeo reveideantur, eo fine, ut diu turnitate temporis non satis validae reparentur, corruptae vero segregentur, rejiciantur, omnique ulteriori usu destituantur; ne videlicet ejusmodi invete ratum pharmacum in commixtione alia recentia viribus suis exuat, ipseque me dicus alium, ac praescripta formula exigit, apud patientem experiatur effectum; porro cum nonnulla medicamenta, cujus generis sunt variae aquae destillatae, syrapi et alia plura diutius, prae reliquis, conservari possunt: pharmacopoei quodlibet pharmacum debito tempore renovare ac reparare, ipsumque tempus, quo nempe die, mense et anno reparatio facta sit, diligenter annotare debent, sic enim calculus institui potest, quamdiu haec vel illa medicamenta vires suas retineant; idcirco aegris nequaquam inveterata, et agendi viribus jam destituta medicamenta, quae facile nocere possunt, exhibeant.

Undecimo: Cum destillata medicamenta summe necessaria sint, nec sine arte, labore ac industria peculiari confici possint, ea praecipue quae composita sunt, - hinc ejusmodi pharmaca nequaquam tyronibus, sed expertis in arte so dalibus, aut ipsis pharmacopoeis conficienda manent; unde hi, ingredientia non facile corrupenda analogo liquore macerent et fermentent; vasa idonea exacte muniant, oblutent et secundum gradus ignis ita adaptent, ut lege artis distillatio fieri possit et debita vis, sapor ac odor observari queant; cum vero destillatas aquas simplices in dies aegri magna quantitate consummant, hinc quisque pharmacopoeus debito tempore easdem sufficienti quantitate praeparet, ne ex defectu casus accidat, ut super aridas, effetas, viribusque destitutas herbas aqua fundatur, tumque distillatio instituat, ita enim fieret, ut ob ingratum et ad versum odorem naturae plane resistant et aegrotanti majorem jacturam, quam emolumentum accersant.

Duodecimo: Singulo ex pharmacopoeis serio injungitur ut penes varia quotidiano usui exposita obvia medicamenta, - quoque pretiosis, praecipue Unicornii, Bezuar, Margaritis, Coraliis, Lapide de Goa, et

aliis in crudo, Aquis item compositis, utpote aqua apoplectica, epiplectica, cordiali, asthmatica, hysterica, cinamomi, variisque aliis provisi sint, ut aegrotantibus in occurrente necessitate cito subsidium ferri possit.

Decimotertio: Et si theriaca ac midritatium nobilissimum et saluberrimum in pharmacopolio reperiendum pharmacum censeatur, cum non tantum adversus venenum opem ferat, sed aliis quoque morbis medealur, tamen fidedigne habetur, quod eatenus frequentius fraus et dolus, vel maxime per extraneos, praecipue vero Turocenses accidat, ac loco genuinae et laudabilis theriaca et midritatii corruptum invehatur, vilique pretio domatim vendatur; cui ponendo obicem nunc aequae, ac in futurum ejusmodi theriacam ac midritatium nisiper Physicum civitatis pro genuino et authentico agnitum fuerit, materialistis quidem hujatibus nullo tempore, extraneis vero nec extra, sed neque tempore nundi narum sub poena confiscationis ejusmodi rerum apud venditorem reperibilium, et penes assistentiam magistratualem occupandarum vendere, minus pharmaco poeis spiritum salis, aquam fortem et ejusmodi aquas solventes a Turocensibus, vel aliis emere liceat; unde Magistratui et Physico civitatis incumbet, ut desuper invigilent, et praecipue sub visitationibus in id inquirant, unde quivis pharmacopaeus mitridatium et theriacam habeat, sin autem quis eorum non edocuerit, quod legitimo modo praeparata sit, sed nec sufficiens desuper testi monium praebuerit, quod ejusmodi theriaca veneta, aut alia authentica sit, tali illico, utpote prohibitum pharmacum accipiatur et rejiciatur; praesens autem prohibitio illos non tangit, qui speciale vendendae theriaca et mitridatii ab Aula privilegium habent, quive hoc in passu fideles, ac conscientiosos viros semet exhibent, ita tamen si hi quoque authenticam, ac per Physicum civitatis revisam et approbatam theriacam et mitridatium semet habere edocuerint.

Decimoquarto: Quisque pharmacopoeus in id incumbat, ut praecipuis, si non omnibus medicamentorum praeparationibus intersit, nec semper sodalibus conficienda relinquat, idcirco quantum fieri potest, a civilibus officiis sese liberet, ut pharmacopolio suo magis invigilare possit, si tamen unus, alterve pharmacopoeus ex ratione publici emolumenti in Officia civilia assumeretur, is idoneum, expertum, ac diligentem sodalem, cui pharmacopolium confidere possit, servare studeat. **Decimoquinto:** Etsi saluberrimam medicinam pro salute generis humani Deus creaverit, tamen experientia compertum est, quod ex quorundam malevolorum hominum abusu, mineralia praecipue, ac venenosa in quorundam mortaliu interitum adhibeantur. Enim vero non raro, ope veneni, deliberata homicidia, multae porro ex negligentia inopinatae mortis historiae tum ex parte venenum vendentis, quam ementis acciderunt; ut itaque omni deinceps tempore venenosorum medicamentorum venditio cautissime peragatur, et sub certissima gravi poena quam optime venenosa custodiantur, ne quispiam vitae aut sanitatis periculum incurrat, ipsi pharmacopoei, aut ipsorum provisores venenata medicamenta mineralia et vegetabilia, ut arsenicum, napellum, pluraque similia, item ea, quae menses promovere possunt, dum, cum ab approbato medicinae Doctore formulam, quae ille certis de causis ordinavit, ostendere nequeunt, bene abscondita, ac custodita servant; praeterea peculiarem trutinam ad haec unice, nequaquam vero ad alia usurpanda, ne nempe cuidam jactura accidat, adhibere studeant; porro hi summopere caveant, ne obviis sodalibus, multo minus inexpertis tyronibus haec confidant, aut vendenda committant; insuper in vendendo, personam ementis, praesertim cum mactandis muribus ac gliribus destinatum arsenicum, rarissime, non absque peculiari cautela et motivo emptoris patrifamilias porrigat; qui autem sibi dari desiderat, accuratissime observent. Licet enim aurifabris, aliisque mechanicis arsenicalia, mercurialia, aliaque venenosa mineralia ad eorundem professionem necessario requisita, vendere liceat, eaque nonnunquam a medico ordinentur; tamen pharmacopoei causam cur et ad quem usum ementi veneno opus sit studio diligenter semper explorabunt, simulque, si emens suspectus esset, aut homo malevolus videretur, denegato, quod petitum erat veneno, ejus loci Magistratui peragendae inquisitionis causa notitiae dabunt, et non tantum in id incumbet et inquirent: quod emptoris sit nomen, seu ubi, et apud quem domicilium figat, cujus staturae, faciei et qualem vestitum gerat, verum insuper etiam, quale venenum cujus quantitatis, quo fine illud,

quo die et anno emerit, ordinario suo ma nuali libello, sive solutum aut insolutum sit , accurate inscribent eo fine, ut in omnem rei eventum necessaria inquisitio institui, reique veritas manifestari possit ; porro haec omnia tenore eorum, quae in caesareis-regiisque generalibus mandatis continentur , et observanda pharmacopoeis peculiariter praescribuntur, intelligi debeant.

Decimosexto: Chirurghi vero et balneatores tam Caesareo-Regiae, quam Regii Locumtenentialis Consilii benignis Mandatis semet omnimode accomodabunt, neque ad professionem ipsorum minus pertinentibus semet quoquo modo immiscere praesument, sed vi jurisjurandi, et tenore collati sibi privilegii ex ternis tantummodo vulneribus , ad quae edocti, et pro quo munere, et officio per facultatem ipsorum approbati sunt, medendi copiam habent, ideoque nulla medicamenta (exceptis iis, quae ad chirurgiam spectant, velut emplastra, unguenta, species pro gargarismate, liquores pro injectionibus in ulcera fistulosa et similia) in praejudicium et damnum pharmacopoeorum praeparabunt, multo minus medicamenta interna ex domibus suis praebebunt et divident.

Decimoseptimo: Pariter foeminae obstetrices, nutrices, adjutrices, infantariae, omnesque aliae sub gravi mulcta ab internoruin medicamentorum administratione, usuque abstineant, neque aliud nisi oleum amygdalarum, dulcem mannam, enemata domestica, aliaque obvia parturientibus et infantibus propria et leviora medicamenta sic comparata, ut cuilibet sine periculo adhiberi possint, in usum vocent; porro cum varii pharmacopoeorum, chirurgorum et bal neatorum sodales , ac histriones hinc inde in domibus medicamenta praeparent, eaque subinde pro pecunia vendant, quin imo practicare praesumant, hinc tales si depraeherentur, judici et magistratui loci deferantur, convenienterque pu niantur.

Decimooctavo: Si pharmacopoei adverterent medicum in formula praescripta quoad dosim et pondus ingredientium ex inobservantia, ac oblivione quandoque errasse, eundem per hoc non imminuent et divulgent, sed neque formulam talem pro suo genio corrigant, sed medicum de commisso errore certiore faciant, neque medicamentum prius praeparent, aut divendant et extra dent, pariformiter pharmacopoeus, si error in pharmacopolio occurreret, idemque magnae considerationis non esse, neque patienti noceret, nequaquam pro clamari, sed modeste desuper admoneri debet, si autem gravior error accideret, talis physico civitatis intimari debet, qui associato quopiam pharmacopoeo, jam praemissa benigna admonitione in rem ipsam inquirant, ac re ipsamet ita comperta , necessariis mediis utantur.

Decimonono: Etsi dispensatorium Viennense , idque cum benignissimo Caesareo-Regio privilegio ac licentia typis mandatum hic loci jam notabili tempore usitatum, approbatum , atque adeo idoneum habitum fuerit, ut secundum id pharmacopoei compositiones pro quotidiano totius anni usu requisitas prae parent , ac conficiant, tamen fors si per annum de compositis parum aut nihil distrahi potest, compositiones in minori quantitate praepare oportet, sic enim hae recentiores semper erunt , ipsi vero pharmacopaei majoribus parcent sumptibus, ac patientes omnes bonis et recentibus pharmacis adjuvari poterunt.

Vigesimo: Porro in id incumbant apothecarii, ut salia neutra, exempli gratia: Arcanum duplicatum, Tartarum vitriolatum, item ea omnia, quae per in cinerationem parari solent, qualia sunt: Sal absinthii, Cardui benedicti, Centaurei et plura ejusmodi nequaquam a materialistis coemant, sed ipsi debito modo praeparent eum nempe in finem , ut in curandis morbis , qui passim febriles sunt , debitus advertatur effectus , nullatenus vero ex eflētis, corruptisque sa libus, ut hactenus accidit, febrium cura retardetur, aut non aliter , nisi per extrema adstringentia antifebrilia peragatur.

Vigesimo primo: Cum itaque mineralia, quae per chymiam in flores, sulphur, olea, spiritus, sales et magisteria idem communiter praeparari solent, summam diligentiam exigant; hinc pharmacopoei mineralia cruda nequaquam ab ignotis personis aut aquariis, praeparata vero a nullis plane hominibus

coemant sed eadem in laboratorii ipsimet praeparent, aut per sodales summa cum diligencia confici sinant.

Vigesimo secundo: Siquidem ars pharmaceutica civilis facultas esset, vi cujus unice cives pharmacopoei, nec alter quispiam exinde vivere, portiones prae stare et reliqua civilia publica onera ferre deberent, ideo a modo imposterum in conformitate Caesareo -Regii per Locumtenentiale Regium Consilium die secunda Aprilis anno praeterito 1748 emanati benignissimi Mandati, ne eosdem pharmacopoeos civiles amodo deinceps quodpiam praepudicium, aut damnus pati oporteat, omnibus et singulis tam religiosis, quam saecularibus praecipue vero Patribus Societatis Jesu prohibetur ac interdicitur, ut amodo in futurum in apothecis suis ab omni ulteriori medicamentorum venditione, aut extraditione absterneant, verum eorundem Patrum Societatis Jesu pharmacopoea ad privatam duntaxat usum ipsorum et necessitatem deserviat.

Vigesimo tertio: Singuli theriacae venditores, radicum quaestores, calculorum excissores, lithotomi circumforanei, histriones ac foeminae tam publicae, quam privatae ab omni medicamentorum purgantium venditione penitus arceantur, nec deinceps sive in publicis foris, sive domibus quidpiam vendere praesumant.

Vigesimo quarto: Pharmacopaei procuratis radicibus, herbis, floribus, aliisque, per Physicum civitatis, praesentibus duabus magistratualibus personis, et duobus pharmacopoeis singulo anno propriis ipsorum expensis exacte visitentur, et errores comperti illico emendentur, ut quodlibet munde, pure, bene neque confectum in debito ordine conservetur; caeterum pharmacopoeae diligenter, prout consuetudo et necessitas exigit visitentur, atque in uno, alterove loco occurrentes errores, ac defectus ut oportet accurate reparentur, corrupta vero et inantiquata, usuique minus deservientia, cassentur et ejiciantur.

Vigesimo quinto: Cum norma haec omnibus et singulis tam divitibus, quam pauperibus medicina indigentibus accommodata sit, hinc eadem accuratissime in bacce libera ac regia civitate Tyrnaviensi observetur, omnisque eo sese dirigat, ut nulla in parte normam per Consilium Locumtenentiale Regium approbalam excedat.

Vigesimo sexto: Quandoquidem omnis proportio in sufferendis oneribus civilibus observanda veniret, ut et in bona harmonia pharmacopolas ad invicem convivere oporteat, necessum est, ne quispiam medicorum praescriptam formulam eo, quo ipsemet, sed quo patienti libuerit, disponat et dirigat, neque patientem hoc in passu persuadeat, sed libere ejusdem dispositioni committat.

Vigesimo septimo: Conditoribus, tabernariis, et praecipue quidem materialistis severissime, ac sub gravi mulcta prohibeatur, ne pulvisculis, theriaca, electuariis, oleis, spiritibus pretiosis, praeparatis, mosellis, tabulatis, ad pharmacopoeos solummodo spectantibus quaestum exerceant, quin imo simplicia etiam, ut est: Rhebarbara, Sal amarum, Folia senae, Scamoneum, Colocynthis, Agaricus, Jalappa, Euphorbium, Gummiguttae, Hermodactyli, Mechoacana alba, resina Jalappae, semen Cathapuciae, grana Tiglia, Cocognidia, Mercurius dulcis, Magnesia alba, Tartarus emeticus, radix Ipecacuanae, vitrum Antimonii, aliosque pulveres compositos, aquas item simplices et compositas, pilulas, salia, species pro decoctis et infusis, syrupos, unguenta, aliaque omnia artefacta, velut ad pharmacopoeos spectantia non aliter, nisi supra lotones, nequaquam vero per drachmas dividant, multo minus domi suae distillent ac praeparent; porro materialistae sub gravi etiam mulcta caveant, ne mineralia venenosa et praeparata, praecipue vero Mercurium praecipitatum et sublimatum vendere praesumant, et lucri causa inultis occurrentibus periculis (ut supra pluribus demonstratum est) sese exponant; e converso intuitu tantorum, quae per praemissa pharmacopoeis civibus accessura sunt, beneficiorum, et emolumentorum, iidem cives pharmacopaei, quemadmodum sponte et proprio motu coram Sua Majestate Caesareo-Regia, et Magistratu ac

Communitate electa promissionem fecerunt, juxta normam inter se instituendam erga praescriptionem Physici ordinarii, et simul inspectoris Xenodochialis et Lazarethi insinuationem, necessaria pro mendicis in xenodochio et lazaretho existenti bus pharmaca gratis, et absque omni solutione semper, et omni tempore suppeditare et administrare tenebuntur.

Nos itaque humillima praememoratorum civium pharmacopolarum in ante lata civitate nostra Tyrnaviensi commorantium supplicatione, modo , quo supra porrecta, Majestatis nostrae Regia benignitate exaudita, et clementer admissa praedecaratos Articulos praesentibus literis nostris privilegialibus insertos et inscriptos, taliter uti praeinserti essent, quoad omnes eorundem continentias et clausulas, omniaque et singula in iisdem contenta ratos , gratos, et accepta habentes, praeattacta autoritate nostra Caesareo-Regia approbavimus, roboravimus et ratificavimus, ac pro antelatis civibus pharmacopolis, ipsorumque posteris et successoribus universis valituros benigne confirmavimus ; imo accepta mus, roboramus et confirmamus (salvo jure alieno). Nobis de caetero praedictos articulos in parte , aut in toto mutandi , vel abrogandi plenariam facultatem re servantes, harum nostrarum secreto sigillo nostro (quo ut Regina Hungariae utimur) impendenti communitarum vigore et testimonio literarum . Datum in civitate nostra Vienna die 17. Februarii 1749.

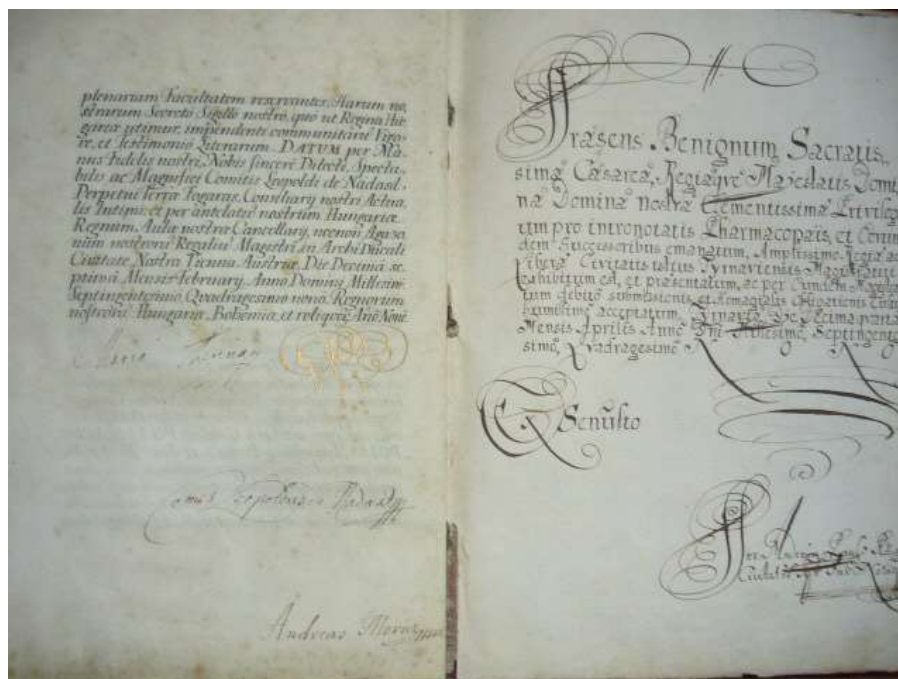
Hivatkozások:

1. 349. Articuli pharmacopolarum Tyrnavensium; Concl. Cons. die 2. Novbr. 1748. (In seq. M. R. ddo 29. Octbr. 1748). In Franciscus Xav. Linzbauer: Codex Sanitorio-Medicinalis Hungariae; Tomus II. Budae Typis Caesaro-Regiae Scientiarum Universitatis, pp. 236-243 (1852)
2. SCHWARZ Ignác: A nagyszombati gyógyszerészek 1748 évi szabályzata. In: Gyógyszerészi Hetilap, 1894. 33.évf. 27-28-30-31. szám, folytatásokban.
3. BARADLAY János; BÁRZSONY Elemér: 135/c. A nagyszombati gyógyszerészstatutumok. 1749. A magyarországi gyógyszerészet története, I. kötet, pp. 360-363; Magyarországi Gyógyszerész Egyesület kiadása; Budapest, 1930

1. ábra: Az Articulari Pharmacopolarum Tyrnavensium (1748) elülső borítója és a császári pecsét

1. ábra Articulari Pharmacopolarum Tyrnavensium (1748) elülső borítója és a császári pecsét

2. ábra Az Articulari Pharmacopolarum Tyrnavensium (1748) utolsó oldalai Mária Terézia aláírásával